

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

رساله دوره کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی

پیش‌نمونه سافت گذرا از منظر معنی‌شناسی شناختی

استاد راهنما :

دکتر کورش صفوی

استاد مشاور :

دکتر ویدا شقاقی

نگارنده : فائقه شاه‌حسینی

بهمن ۱۳۸۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرا از منظر معنی‌شناسی شناختی	
نویسنده / محقق: فائقه شاه‌حسینی	
مترجم: _____	
استاد راهنما: جناب آقای دکتر کورش صفوی	استاد مشاور: سرکار خانم دکتر ویدا شقاقی
استاد داور: سرکار خانم دکتر گلناز مدرسی‌قوامی	
کتابنامه: دارد	واژه‌نامه: دارد
نوع پایان‌نامه: بنیادی ☒ توسعه‌ای ☐ کاربردی ☐	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۱۳۸۸-۸۹
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: دانشگاه علامه طباطبائی
تعداد صفحات:	گروه آموزشی: زبان‌شناسی همگانی
کلیدواژه‌ها به زبان فارسی: پیش‌نمونه، ساخت گذرا، معنی‌شناسی شناختی	
کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی: prototype, transitive construction, cognitive semantics	

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

در سنت مطالعات دستوری، به ویژه آنچه در دستور سنتی زبان فارسی به چشم میخورد، افعال در سه گروه "لازم"، "متعدی" و "ذووجهین" طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی اگرچه مقبول می‌نماید و همواره مبنای مطالعات بعدی قرار گرفته است، اما نارسایی‌های ویژه‌ی خود را دارا است زیرا مشخص نمی‌سازد که پیش‌نمونه‌ی این ساخت چه می‌تواند باشد و اساساً از چه منظری می‌توان به این نکته پرداخت.

هدف از پژوهش حاضر، بررسی پیش‌نمونه‌های فعل گذرا در پیکره مطالعات معنایی است. نگارنده بر این باور است که بر مبنای ویژگی‌های نحوی و معنایی می‌توان یک ساخت پیش‌نمونه برای ساخت‌های گذرا در زبان فارسی در چارچوب زبان‌شناسی شناختی و بر اساس نظریه پیش‌نمونه ارائه کرد. برای نیل به این هدف بررسی ساخت گذرا به لحاظ معنایی و نحوی ضرورت می‌یابد. از این روی، سعی بر آن است تا با استفاده از مفاهیم شناختی به تبیین معنایی فعل پردازیم و از آن جا که در زبان فارسی به بررسی‌های معنایی فعل کمتر توجه شده است، برای تبیین معنایی فعل در زبان فارسی و طبقه‌بندی معنایی افعال از دیدگاه شناختی به معیارهای دیگری نیاز است که مکمل توصیف‌هایی باشد که تاکنون از دیدگاه‌های سنتی معرفی شده‌اند. همچنین با توجه به این که بررسی شناختی زبان فارسی، تلاشی بسیار نوپاست، بررسی ساخت گذرا در این قالب، کاری تازه می‌نماید.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها:

از منظر معنی‌شناسی شناختی، زبان بخشی جدایی‌ناپذیر از قوای شناختی ذهن است. در چارچوب مطالعات شناختی نگاه‌ی میانی به استفاده زبان و دانش زبانی در نظر گرفته می‌شود. همچنین به اعتقاد زبان‌شناسان شناختی صورت و نقش دو روی سکه شناخته می‌شوند و هیچ یک اولویتی نسبت به دیگری ندارند و تحلیل واحدهای دستوری بدون رجوع به ارزش‌های معنایی بیهوده تلقی می‌شود. از سوی دیگر در دیدگاه شناختی مقوله‌بندی‌های ما در زبان حاصل طی شدن فرایندهای شناختی است. همچنین در بررسی‌های شناختی ارزش معنایی مبتنی بر دانش درون‌زبانی قابل اتکا نیست و دانش برون‌زبانی مورد نظر است.

"پیش‌نمونه" بارزترین نمونه هر مقوله است و در واقع نزدیکترین عضو به مفهوم دربرگیرنده‌اش به حساب می‌آید. پیش‌نمونه بی‌نشان‌ترین عضو یک مقوله بوده و امکان ارتباط میان تجربیات انسان را از جهان خارج با حوزه‌های شناختی پیچیده‌تری نظیر زبان ممکن می‌سازد.

پیش‌نمونه‌ها از یک سو مفهومی معنایی به حساب می‌آیند و انسان به واسطه‌ی این پیش‌نمونه‌ها مقوله‌سازی‌های جهان خارج را انجام می‌دهد و مقولات را طبقه‌بندی می‌کند. از سوی دیگر، پیش‌نمونه‌ها انعطاف‌پذیرند و واحدهای تازه و ناآشنا را در بر گیرند. تمامی اعضای یک مقوله بر حسب تعداد خصوصیات متمایزشان درجه‌بندی می‌شوند. افزون بر این، باید مدعی شد که گویشوران اعضای کانونی و نزدیک به پیش‌نمونه را سریع‌تر به یاد می‌آورند و یاد می‌گیرند.

این پژوهش به بررسی معنایی "ساخت گذرا" در زبان فارسی بر اساس نظریه پیش‌نمونه، در چارچوب معنی‌شناسی شناختی می‌پردازد. هر فارسی‌زبانی، در سال‌های تحصیل خود، با مفهوم "گذرای" و "ناگذرای" افعال فارسی آشنا می‌شود. در دیدگاه‌های سنتی، ساخت گذرا صرفاً به ساختی اطلاق می‌شد که بتواند مفعول صریح داشته باشد. این ساخت را "متعدی" نیز می‌نامیدند. افزون بر این، ساخت ناگذر صرفاً ساختی بود که فعل آن لازم باشد و نتواند مفعول صریح بگیرد. ولی در

دیدگاه‌های شناختی مطالعه‌ی نحو زبان بدون پرداختن به معنی و پیام اصلی غیر ممکن است و مفاهیم رابطه‌ای سلسله‌مراتبی دارند. به عبارتی، هر مفهومی بر اساس مفهومی دیگر که حاصل تجربه‌ی پیشین است، شکل می‌گیرد. بنابراین، نظریه پیش‌نمونه می‌تواند به تبیین معنایی فعل و صورت‌های زبانی با رویکردی شناختی بپردازد.

به این ترتیب، پژوهش حاضر در محدوده‌ی خاصی صورت خواهد پذیرفت. نخست این که صرفاً به بررسی افعال "گذرا" در زبان فارسی توجه خواهد داشت. دوم این که افعال گذرا را در زبان فارسی از منظر "پیش‌نمونی" بررسی خواهد کرد؛ و در نهایت این که مبنای نظری این بررسی صرفاً آرای زبان‌شناسان "شناختی" خواهد بود. در فصل دوم این پژوهش، آن جا که باید به ملاحظات نظری پرداخته شود، به یک‌یک این اصطلاحات و معرفی آنها پرداخته خواهد شد.

پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش

رساله حاضر به دنبال آن است که به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

پرسش ۱: آیا می‌توان به طبقه‌بندی معنایی از افعال گذرای زبان فارسی رسید؟

پرسش ۲: آیا گذرایی صرفاً مقوله‌ای نحوی است یا بیشتر از آن که نحوی باشد تحت تأثیر معنی شناختی است؟

پرسش ۳: آیا می‌توانیم تمامی افعال را به دو دسته گذرا یا ناگذرا تقسیم کنیم یا این دسته‌بندی باید پیوستاری باشد؟

پرسش ۴: آیا می‌توان برحسب شناخت انسان ملاک‌هایی برای چگونگی عملکرد ساخت گذرای زبان فارسی در نظر گرفت؟

پرسش ۵: دسته‌بندی افعال گذرا بر اساس نظریه پیش‌نمونه در قالب زبان فارسی چگونه است؟

پرسش ۶: آیا می‌توان از منظر شناختی به پیش‌نمونه ساخت گذرا در زبان فارسی دست یافت؟

با توجه به پرسش‌های فوق، می‌توان فرضیه‌های زیر را مطرح کرد:

فرضیه ۱: این امکان وجود دارد که افعال گذرای زبان فارسی را به لحاظ معنایی طبقه‌بندی کرد.

فرضیه ۲: چنین می‌نماید که در تعیین ساخت گذرا معیارهای بسیاری دخالت دارند و مقولات شناختی، گفتمانی، معنایی و نحوی هر یک مکملی برای معرفی این ساخت هستند.

فرضیه ۳: به نظر می‌رسد به لحاظ شناختی هیچگاه نمی‌توان به مقولات به شکلی دو شقی نگریست و همواره عضویت پیوستاری مقولات باید در نظر گرفته شود.

فرضیه ۴: این امکان وجود دارد که شناخت انسان و تجربه‌ی وی از جهان خارج ملاک‌هایی را برای تبیین عملکرد معنایی ساخت گذرا در زبان فارسی به دست دهد.

فرضیه ۵: به نظر می‌رسد دسته‌بندی افعال گذرا بر اساس نظریه پیش‌نمونه در قالب زبان فارسی امکان‌پذیر باشد.

فرضیه ۶: چنین می‌نماید که از منظر شناختی بتوان پیش‌نمونه ساخت گذرا در زبان فارسی را تعیین کرد.

پ) روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

داده‌های این پژوهش از هر دو گونه گفتاری و نوشتاری معیار زبان فارسی جمع‌آوری شده است. منظور از گونه نوشتاری زبان فارسی جملاتی است که از روزنامه‌ها و کتاب‌ها استخراج شده است و منظور از گونه گفتاری، استفاده از جملاتی است که افراد فارسی زبان در موقعیت‌ها و بافت‌های مختلف از آنها استفاده کرده‌اند. مجموعه‌ی داده‌های پیکره ۱۰۰ پاره‌گفتار است که در این پژوهش جداگانه تحلیل شده‌اند. جملات ساده و مرکب خبری یا امری در بخش تحلیل داده‌ها آورده شده‌اند. در تحلیل این جملات، جمله‌ی پایه معیار تحلیل قرار گرفته و علت آن اینست که اغلب، جمله‌ی پیرو تأثیری بر

گذرایی کل مفهوم به لحاظ معنایی ندارد و معنی کل جمله را جمله‌ی پایه تثبیت می‌کند. افزون بر این، جمله‌ی پیرو در مواردی به عنوان جزئی از مفعول یا خود مفعول بوده است. تعداد جملات تحلیل شده، ۱۰۰ جمله‌اند که از آن تعداد ۵۰ جمله در فصل چهار ذکر شده و بقیه در پیوست آورده شده‌اند. اکثر این جملات در جهتی بوده‌اند که گویشوران با تشخیص گذرایی آن مشکل دارند و یا نظرات متعددی در مورد گذرایی آنها وجود دارد. انتخاب این عدد (۱۰۰ جمله) صرفاً به خاطر ساده‌سازی بخش آماری این پژوهش است. با توجه به این که در چارچوب نظریه شناختی، تحلیل ساخت گذرا در هر پاره‌گفتار وابسته به بافت است، در نتیجه تمامی پاره‌گفتارها یک به یک تحلیل و توصیف شده‌اند. محور اساسی تحلیل نمونه‌ها بر اساس ملاک‌های اصلی ساخت گذرا یعنی "فاعل‌داری"، "مفعول‌داری"، "برخورداری از آغازگر"، "کنش‌پذیری"، "تأثیرپذیری"، "زمان‌مداری"، "مکان‌مداری" و ملاک فرعی "مجهول‌پذیری" خواهد بود. پیکره‌ی این رساله در قالب جدول‌هایی ارائه شده است که هر ستون آن اجزای لازم برای بازنمایی ساخت گذرا را در بر می‌گیرد.

ت: یافته‌های تحقیق:

بر اساس آنچه در این رساله گفته شد دیدگاه زبان‌شناسان شناختی درباره‌ی ساخت گذرا بی‌شبهت به نگرش نقش‌گرایان نیست و در بسیاری موارد دیدگاه نقش‌گرا نیز در یافتن پیش‌نمونه‌ی این ساخت تأیید می‌شوند. به این ترتیب بر اساس آنچه گفته شد برای تبیین چنین ساختی صرفاً نمی‌توان به تعریف‌ها و معیارهای سنتی بسنده کرد. زیرا بیش از آن که ساخت گذرا به صورت و فعل وابسته باشد به شناخت و تعبیر گویشور از چنین ساختی مربوط می‌شود. علاوه بر این، ساخت گذرا ماهیتی پیوستاری دارد و در بسیاری موارد فقط بر اساس حضور ملاک‌های سنتی نمی‌توان نوع ساخت را تعیین کرد.

ث: نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

اگرچه تعاریفی که تاکنون به لحاظ نحوی و معنایی در مورد ساخت گذرا ارائه شده، کمی جدا از هم به نظر می‌رسند ولی در موارد بسیاری این تعریف‌ها با هم همپوشی دارند و تقریباً در زبان فارسی همین که جمله‌ای از لحاظ نحوی گذرا باشد به لحاظ معنایی نیز گذرا است. مفهوم گذرایی به نظامی برای توصیف کل یک بند اطلاق می‌شود و این مفهوم به فعل و مفعول‌هایش محدود نیست. با وجود این، اغلب فعل در کانون توجه قرار می‌گیرد و به همین دلیل سایر شرکت‌کنندگان بر حسب رابطه‌ی خود با فعل نام‌گذاری می‌شوند. هر بندی که به لحاظ صوری یا ساختاری گذرا نباشد به لحاظ معنایی نیز از ساخت گذرا فاصله می‌گیرد. به عبارتی، هر چند عوامل بسیاری بر ویژگی‌های صوری یک بند تأثیر می‌گذارند ولی مفهوم پیش‌نمونه بودن، ساختار ویژه‌ای را برای بند رقم می‌زند. تمام بندهایی که مشخصه‌های معنایی گذرایی را در بر می‌گیرند الزاماً به لحاظ صوری گذرا هستند. افزون بر این، به دلیل آن که آرای بسیاری از صاحب‌نظران شناختی در مورد ساخت گذرا در زبان انگلیسی بوده است، برخی از معیارهای آنها در تعیین پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرا در زبان فارسی صدق نمی‌کند. برای مثال، "رابطه‌ی عدم تقارن" که بسیاری از معنی‌شناسان شناختی در تعریف پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرا آورده‌اند، در زبان فارسی تأیید نمی‌شود. همچنین، طبق شم زبانی فارسی زبان‌ها، همیشه فاعل در ساخت‌های گذار عاملی دارای اختیار و عقل نیست و گاهی در مواردی فاعل، صاحب اختیار یا اراده نیست ولی با این حال ساخت به عنوان ساختی گذرا در نظر گرفته می‌شود. دیگر آن که در همه‌ی نمونه‌های زبان فارسی زمانی که نقش کنش‌پذیر حضور پیدا می‌کند الزاماً کنش‌پذیر تأثیری را می‌پذیرد و پس از روی دادن رخداد، کنش‌پذیر به جایگاه یا ویژگی جدیدی می‌رسد که قبل از این رخداد آن گونه نبوده است. افزون بر این، ملاک‌های زمان‌مداری و مکان‌مداری نیز در تعیین پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرای زبان فارسی سهم

عمده‌ای دارد. به عبارتی، جمله‌هایی که در زمان یا مکان مشخصی رخ نداده باشند، هرگز جزء ساخت‌های گذرا محسوب نمی‌شوند. با وجود این که مجهول‌پذیری جزء ملاک‌هایی در تعیین ساخت گذرا به حساب می‌آید ولی همیشه نمی‌توان به ساخت مجهول صورت گذرا دست یافت. تمامی جمله‌ها در فاصله‌ای منطقی از دو پیش‌نمونه‌ی گذرا و ناگذرا گسترده شده‌اند. و مجموعه‌ی پیچیده‌ای از ویژگی‌های تحت تأثیر فعل، مفهوم گذرای یا ناگذرای را رقم می‌زنند. به عبارتی، هر چه عملی محتوا و مفاهیم بیشتری را در برگیرد، احتمال حضور آن در ساخت گذرا بیشتر می‌شود. اهمیت بررسی ساخت گذرا اینست که جزء همگانی‌ها محسوب می‌شود.

ملاک‌های فوق از منظر زبان‌شناسی شناختی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا مسلماً به شناخت آدمی به طور اعم و به شناخت سخنگویان زبان به طور اخص ارتباط می‌یابد. این که آیا مسئله‌ی "پیش‌نمونه" به عنوان یکی از شاخص‌های هویت زبان‌شناسی شناختی در تمامی واحدهای زبانی عمل می‌کند یا نه، بحثی است که به پژوهش‌های متعددی نیازمند است؛ اما با توجه به پژوهش حاضر می‌توان دریافت که مسئله‌ی پیش‌نمونه دست کم در سطح ساخت گذرای افعال زبان فارسی می‌تواند مورد تأیید قرار بگیرد. مسلماً در زمینه‌ی "پیش‌نمونه‌نگی" و تعیین ارزش صدق آن در تحلیل‌های شناختی نیازمند پژوهش‌های وسیعی در حوزه‌های مختلف دستور زبان است.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

رئیس کتابخانه:

نام استاد راهنما:

سمت علمی:

نام دانشکده:

تقدیم به مادرم، که آسمان نگاهش همواره مهربانی و امید را هدیه می‌دهد.

تقدیم به پدرم، که همواره به پشتگرمی حمایت‌های بی‌دریغش به آرامش کوشیده‌ام.

تقدیم به خواهرم، که وجودش یگانه انگیزه‌ام برای کوشش است.

تقدیم به برادرم، که راهنمایی‌هایش اطمینان‌بخش قلبم است.

تقدیم به دوستان همیشگی‌ام، که همواره تصویرساز فطرات شیرین زندگی‌ام بوده‌اند.

به نام خدا

تشکر و قدردانی

بر خود لازم می‌دانم از راهنمایی‌های ارزشمند تمام کسانی که در مراحل گوناگون این پژوهش مرا یاری دادند، تشکر کنم. موجب افتخار است که در طی انجام این تحقیق از موهبت راهنمایی اساتید بزرگ بهره‌مند شده‌ام.

از اساتید بزرگ دانشگاه علامه طباطبایی که در جهت ارتقاء سطح علمی این جانب و رسیدن به این مرحله مرا هدایت کردند، سپاس ویژه دارم. همچنین از استاد فرزانه‌ام جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم، سپاسگزارم که در طول تحصیل در این مقطع با تدریس عالمانه‌ی خود اندیشه‌ی پژوهش حاضر را در ذهن من به وجود آوردند.

از استاد مشاور عزیزم سرکار خانم دکتر ویدا شقاقی بسیار سپاسگزارم که دلسوزانه و با لطف بسیار خود در طول تحصیل و در طی انجام این پژوهش مرا از راهنمایی‌های خود بهره‌مند کردند.

از استاد راهنمای محبوب و بزرگوایم جناب آقای دکتر کورش صفوی بسیار تشکر می‌کنم که در طول انجام پژوهش حاضر با صبر و شکیبایی غیرقابل وصفی همواره راهگشای من بودند و همیشه سعی کردند مرا صبورانه با الفبای علم و دانش آشنا کنند.

در پایان لازم می‌بینم تا از لطف و محبت دوستان عزیزم تشکر کنم که همواره در طول این دوره مشوق و پشتیبان من بودند.

با سپاسی دوباره از تمامی این بزرگواران

فائقه شاه‌حسینی

چکیده

رساله‌ی حاضر به بررسی "پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرا از منظر معنی‌شناسی شناختی" می‌پردازد. تاکنون "گذرای" از جنبه‌های مختلفی بررسی شده و یکی از موضوع‌های مطرح در مطالعات دستوریان و زبان‌شناسان بوده است. یکی از دلایل اهمیت بررسی ساخت گذرا اینست که گذرای در همه‌ی زبان‌ها وجود دارد و جزء جهانی‌های زبانی محسوب می‌شود. هرچند در زبان فارسی این ساخت از دیدگاه‌های مختلفی بررسی شده است ولی با این وجود، تاکنون مطالعات محدودی در این زمینه از منظر شناختی انجام شده است. در معنی‌شناسی شناختی، دانش زبانی مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست و هدف عمده‌ی تحقیق حاضر دستیابی به تعریفی جامع و مانع برای ساخت گذرا بر حسب شناخت فارسی زبان‌ها است. به این منظور، نگارنده از نظریه پیش‌نمونه‌ی به عنوان ابزاری تحلیلی برای بررسی این ساخت بهره برده است. بر اساس این نظریه، پیش‌نمونه عضو کانونی و بارز هر مقوله است و سایر اعضا بر حسب شباهتشان با این عضو تعریف می‌شوند.

این رساله مشتمل بر پنج فصل است. فصل اول، مقدمه، این پژوهش را توصیف می‌کند. سپس اهمیت آن را برشمرده و به ذکر پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش می‌پردازد. در نهایت، روش گردآوری داده‌ها آورده شده است. فصل دوم به ملاحظات نظری اختصاص یافته و مشتمل بر سه بخش است. به طور کلی، در این فصل چارچوب کلی تحقیق معرفی شده و علت تحلیل ساخت گذرا بر مبنای پیش‌نمونه‌ی ذکر می‌کنیم. فصل سوم مروری است بر پیشینه‌ی مطالعات. در فصل چهارم، به منظور گردآوری داده‌های پژوهش، ۱۰۰ جمله در زبان فارسی از منابع مختلفی جمع‌آوری شده است. هریک از این جمله‌ها بر مبنای ۷ ملاک اصلی (فاعل‌داری، مفعول‌داری، برخورداری از آغازگر، کنش‌پذیری، تأثیرپذیری، زمان‌مداری، مکان‌مداری) و یک ملاک فرعی (مجهول‌پذیری) تحلیل شده‌اند. در فصل پنجم، خلاصه‌ی پژوهش همراه با نتایج به دست آمده از بررسی ارائه شده است.

طبق نتایج تحقیق حاضر، ساخت گذرا را نمی‌توان به لحاظ صورت یا نقش به تنهایی بررسی کرد. بلکه برای تشخیص این ساخت، به طور همزمان به صورت و نقش وابسته‌ایم. در وهله‌ی اول پیش‌نمونه مفهومی وابسته به معنی است ولی برای تعیین پیش‌نمونه ساخت گذرا به ساختار نیز وابسته‌ایم.

کلید واژه‌ها: پیش‌نمونه، ساخت گذرا، معنی‌شناسی شناختی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول مقدمه
۲	۱-۱ توصیف پژوهش-----
۳	۲-۱ اهمیت پژوهش-----
۴	۳-۱ پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش-----
۵	۴-۱ روش گردآوری داده‌ها-----
۶	فصل دوم ملاحظات نظری
۷	۱-۲ معرفی معنی‌شناسی شناختی-----
۱۷	۱-۱-۲ سطح بنیادین و اصول گشتالتی-----
۱۷	۲-۱-۲ دانش زبانی و دانش دایرة المعارفی-----
۱۸	۳-۱-۲ استعاره-----
۲۱	۴-۱-۲ طرح‌واره‌های تصویری-----
۲۳	۵-۱-۲ طرح‌واره و نمونه-----
۲۳	۶-۱-۲ انگاره رخداد کانونی-----
۲۵	۲-۲ فعل گذرا-----
۲۹	۱-۲-۲ مفهوم گذرایی در نگرش‌های زبان‌شناختی جدید-----
۳۰	۱-۱-۲-۲ رویکرد صورت‌نگرا-----
۳۵	۲-۱-۲-۲ رویکرد نقش‌گرا-----
۳۹	۳-۱-۲-۲ رویکرد شناختی-----
۴۲	۳-۲ نظریه پیش‌نمونه-----
۴۴	۱-۳-۲ اصول مقوله‌بندی در نظریه پیش‌نمونه-----
۴۶	۲-۳-۲ مقوله‌های پیش‌نمونه و نشان‌داری معنایی-----
۴۹	۳-۳-۲ انگاره‌ی شبکه‌های شعاعی-----
۵۰	۴-۳-۲ طرح شعاعی لانگاکر-----

عنوان	صفحه
فصل سوم پیشینه‌ی مطالعات.....	۵۲
۱-۳ نگاهی به مطالعه‌ی پیش‌نمونی	۵۳
۱-۱-۳ مطالعات غیر ایرانیان	۵۴
۲-۱-۳ مطالعات ایرانیان	۶۵
۱-۲-۱-۳ مطالعات ایرانیان در زمینه‌ی پیش‌نمونه در زبان فارسی	۶۵
۲-۲-۱-۳ مطالعات ایرانیان در زمینه‌ی نشاننداری در زبان فارسی	۶۸
۳-۲-۱-۳ مطالعات ایرانیان در زمینه‌ی طرح‌واره‌های تصویری در زبان فارسی	۷۲
۲-۳ نگاهی به مطالعه‌ی فعل گذرا	۷۵
۱-۲-۳ مطالعات غیر ایرانیان	۷۵
۲-۲-۳ مطالعات ایرانیان	۹۳
فصل چهارم پیش‌نمونی در افعال گذرا.....	۱۰۱
۱-۴ پیش‌نمونی در ساخت گذرا	۱۰۲
۲-۴ معرفی پیکره‌ی زبانی	۱۰۳
۳-۴ تحلیل داده‌های پیکره	۱۰۴
۴-۴ ارائه‌ی آمار	۱۲۷
فصل پنجم نتیجه‌گیری.....	۱۳۲
۱-۵ مروری بر فصل‌های گذشته	۱۳۳
۲-۵ تبیین شناختی پیش‌نمونه‌ی ساخت گذرا در زبان فارسی	۱۳۴
کتابنامه	۱۴۰
واژه‌نامه‌ی فارسی به انگلیسی	۱۴۶
واژه‌نامه‌ی انگلیسی به فارسی	۱۵۰
پیوست	۱۵۴
چکیده انگلیسی

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۳۳	جدول ۱ تقسیم‌بندی صفت و اسم در دو گروه گذرا و ناگذرا
۳۴	جدول ۲ چارچوب‌های زیرمقوله‌ای فعل
۴۸	جدول ۳ حالت‌های مختلف نشاننداری
۵۷	جدول ۴ معرفی GOE (مطلوبیت نمونه)
۶۱	جدول ۵ مجموعه‌ای از ویژگی‌های وندهای اشتقاقی و تصریفی
۶۲	جدول ۶ فهرستی از چند آرایش صرفی
۸۰	جدول ۷ نسبت وقوع ساخت‌های نحوی در زبان ودایی
۸۵	جدول ۸ تعبیر گذرایی
۸۵	جدول ۹ تعبیر کنشی
۸۶	جدول ۱۰ انواع پردازش
۹۱	جدول ۱۱ ویژگی‌های گذرایی
۱۰۴	جدول ۱۲ ملاک‌های اصلی و فرعی ساخت گذرا
۱۰۴	جدول ۱۳ تحلیل نمونه‌ی ۱
۱۰۵	جدول ۱۴ تحلیل نمونه‌ی ۲
۱۰۵	جدول ۱۵ تحلیل نمونه‌ی ۳
۱۰۶	جدول ۱۶ تحلیل نمونه‌ی ۴
۱۰۶	جدول ۱۷ تحلیل نمونه‌ی ۵
۱۰۷	جدول ۱۸ تحلیل نمونه‌ی ۶
۱۰۷	جدول ۱۹ تحلیل نمونه‌ی ۷
۱۰۷	جدول ۲۰ تحلیل نمونه‌ی ۸
۱۰۸	جدول ۲۱ تحلیل نمونه‌ی ۹
۱۰۸	جدول ۲۲ تحلیل نمونه‌ی ۱۰
۱۰۹	جدول ۲۳ تحلیل نمونه‌ی ۱۱
۱۰۹	جدول ۲۴ تحلیل نمونه‌ی ۱۲
۱۱۰	جدول ۲۵ تحلیل نمونه‌ی ۱۳
۱۱۰	جدول ۲۶ تحلیل نمونه‌ی ۱۴
۱۱۱	جدول ۲۷ تحلیل نمونه‌ی ۱۵

جدول ۲۸	تحلیل نمونه‌ی ۱۶	۱۱۱
جدول ۲۹	تحلیل نمونه‌ی ۱۷	۱۱۲
جدول ۳۰	تحلیل نمونه‌ی ۱۸	۱۱۲
جدول ۳۱	تحلیل نمونه‌ی ۱۹	۱۱۲
جدول ۳۲	تحلیل نمونه‌ی ۲۰	۱۱۳
جدول ۳۳	تحلیل نمونه‌ی ۲۱	۱۱۳
جدول ۳۴	تحلیل نمونه‌ی ۲۲	۱۱۴
جدول ۳۵	تحلیل نمونه‌ی ۲۳	۱۱۴
جدول ۳۶	تحلیل نمونه‌ی ۲۴	۱۱۵
جدول ۳۷	تحلیل نمونه‌ی ۲۵	۱۱۵
جدول ۳۸	تحلیل نمونه‌ی ۲۶	۱۱۶
جدول ۳۹	تحلیل نمونه‌ی ۲۷	۱۱۶
جدول ۴۰	تحلیل نمونه‌ی ۲۸	۱۱۷
جدول ۴۱	تحلیل نمونه‌ی ۲۹	۱۱۷
جدول ۴۲	تحلیل نمونه‌ی ۳۰	۱۱۸
جدول ۴۳	تحلیل نمونه‌ی ۳۱	۱۱۸
جدول ۴۴	تحلیل نمونه‌ی ۳۲	۱۱۸
جدول ۴۵	تحلیل نمونه‌ی ۳۳	۱۱۹
جدول ۴۶	تحلیل نمونه‌ی ۳۴	۱۱۹
جدول ۴۷	تحلیل نمونه‌ی ۳۵	۱۲۰
جدول ۴۸	تحلیل نمونه‌ی ۳۶	۱۲۰
جدول ۴۹	تحلیل نمونه‌ی ۳۷	۱۲۱
جدول ۵۰	تحلیل نمونه‌ی ۳۸	۱۲۱
جدول ۵۱	تحلیل نمونه‌ی ۳۹	۱۲۱
جدول ۵۲	تحلیل نمونه‌ی ۴۰	۱۲۲
جدول ۵۳	تحلیل نمونه‌ی ۴۱	۱۲۲
جدول ۵۴	تحلیل نمونه‌ی ۴۲	۱۲۳
جدول ۵۵	تحلیل نمونه‌ی ۴۳	۱۲۳
جدول ۵۶	تحلیل نمونه‌ی ۴۴	۱۲۴

۱۲۴	جدول ۵۷	تحلیل نمونه‌ی ۴۵
۱۲۵	جدول ۵۸	تحلیل نمونه‌ی ۴۶
۱۲۵	جدول ۵۹	تحلیل نمونه‌ی ۴۷
۱۲۶	جدول ۶۰	تحلیل نمونه‌ی ۴۸
۱۲۶	جدول ۶۱	تحلیل نمونه‌ی ۴۹
۱۲۶	جدول ۶۲	تحلیل نمونه‌ی ۵۰
۱۲۷	جدول ۶۳	توزیع فراوانی و فراوانی نسبی پاره‌گفتارها به تفکیک گذرا/ ناگذرا
۱۲۷	جدول ۶۴	توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاره‌گفتارهای گذرا به تفکیک حضور ملاک‌های اصلی/ فرعی
۱۲۸	جدول ۶۵	توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاره‌گفتارهای گذرا به تفکیک تعداد حضور ملاک‌های اصلی/ فرعی

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۲۹ -----	نمودار ۱ فراوانی و فراوانی نسبی پاره‌گفتارها به تفکیک گذرا/ ناگذرا
۱۳۰ -----	نمودار ۲ فراوانی و درصد فراوانی پاره‌گفتارهای گذرا به تفکیک تعداد حضور ملاک‌های اصلی
۱۳۱ -----	نمودار ۳ فراوانی و درصد فراوانی پاره‌گفتارهای گذرا به تفکیک حضور ملاک فرعی مجهول‌پذیری

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۱۴	شکل ۱ تصویر مثال 1a (Bill sent a walrus to Joyce.)
۱۴	شکل ۲ تصویر مثال 2a (Bill sent Joyce a walrus.)
۱۶	شکل ۳ فرایند مفهوم‌سازی
۲۴	شکل ۴ انگاره رخداد کانونی
۳۰	شکل ۵ زبان
۳۰	شکل ۶ ذهن
۳۵	شکل ۷ تجزیه روساختی جمله
۴۵	شکل ۸ نمایش سطوح شامل
۴۹	شکل ۹ رابطه میان طرح‌واره و پیش‌نمونه
۷۱	شکل ۱۰ انگاره زبان‌آموزی کودک
۷۶	شکل ۱۱ انگاره رخداد کانونی
۷۷	شکل ۱۲ زنجیره شکستن لیوان
۹۵	شکل ۱۳ پیوستار گذرایی
۹۷	شکل ۱۴ ترکیب واقعی فعل خوردن

١
مقدمه

فصل حاضر به عنوان نخستین فصل این رساله و به طرح مقدمه‌ی اولیه‌ی بحث و بررسی حاضر می‌پردازد و دارای چهار بخش است. در بخش نخست به توصیف این پژوهش پرداخته خواهد شد. بخش دوم این فصل اهمیت چنین پژوهشی را معلوم خواهد ساخت و مشخص می‌کند که اولاً به چه دلیل چنین پژوهشی صورت می‌پذیرد، و ثانیاً این پژوهش در میان پژوهش‌های زبان‌شناختی از چه اهمیتی برخوردار است.

در بخش سوم این فصل پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش حاضر معرفی خواهند شد و سپس در بخش چهارم به روش گردآوری داده‌های این پژوهش اشاره می‌شود.

۱-۱. توصیف پژوهش

از منظر معنی‌شناسی شناختی، زبان بخشی جدایی‌ناپذیر از قوای شناختی ذهن است. در چارچوب مطالعات شناختی نگاهی میانی به استفاده زبان و دانش زبانی در نظر گرفته می‌شود. همچنین به اعتقاد زبان‌شناسان شناختی صورت و نقش دو روی سکه شناخته می‌شوند و هیچ یک اولویتی نسبت به دیگری ندارند و تحلیل واحدهای دستوری بدون رجوع به ارزش‌های معنایی بیهوده تلقی می‌شود. از سوی دیگر در دیدگاه شناختی مقوله‌بندی‌های ما در زبان حاصل طی شدن فرایندهای شناختی است. همچنین در بررسی‌های شناختی ارزش معنایی مبتنی بر دانش درون‌زبانی قابل اتکا نیست و دانش برون‌زبانی مورد نظر است.

"پیش‌نمونه"^۱ بارزترین نمونه هر مقوله است و در واقع نزدیکترین عضو به مفهوم دربرگیرنده‌اش به حساب می‌آید. پیش‌نمونه بی‌نشان‌ترین عضو یک مقوله بوده و امکان ارتباط میان تجربیات انسان را از جهان خارج با حوزه‌های شناختی پیچیده‌تری نظیر زبان ممکن می‌سازد.

پیش‌نمونه‌ها از یک سو مفهومی معنایی به حساب می‌آیند و انسان به واسطه‌ی این پیش‌نمونه‌ها مقوله‌سازی‌های جهان خارج را انجام می‌دهد و مقولات را طبقه‌بندی می‌کند. از سوی

۱) prototype

دیگر، پیش‌نمونه‌ها انعطاف‌پذیرند و واحدهای تازه و ناآشنا را در بر می‌گیرند. تمامی اعضای یک مقوله بر حسب تعداد خصوصیات متمایزشان درجه‌بندی می‌شوند. افزون بر این، باید مدعی شد که گویشوران اعضای کانونی و نزدیک به پیش‌نمونه را سریع‌تر به یاد می‌آورند و یاد می‌گیرند.

این پژوهش به بررسی معنایی "ساخت گذرا" در زبان فارسی بر اساس نظریه پیش‌نمونه، در چارچوب معنی‌شناسی شناختی می‌پردازد. هر فارسی‌زبانی، در سال‌های تحصیل خود، با مفهوم "گذرای" و "ناگذرای" افعال فارسی آشنا می‌شود. در دیدگاه‌های سنتی، ساخت گذرا صرفاً به ساختی اطلاق می‌شد که بتواند مفعول صریح داشته باشد. این ساخت را "متعدی" نیز می‌نامیدند. افزون بر این، ساخت ناگذر صرفاً ساختی بود که فعل آن لازم باشد و نتواند مفعول صریح بگیرد. ولی در دیدگاه‌های شناختی مطالعه‌ی نحو زبان بدون پرداختن به معنی و پیام اصلی غیر ممکن است و مفاهیم رابطه‌ای سلسله‌مراتبی دارند. به عبارتی، هر مفهومی بر اساس مفهومی دیگر که حاصل تجربه‌ی پیشین است، شکل می‌گیرد. بنابراین، نظریه پیش‌نمونه می‌تواند به تبیین معنایی فعل و صورت‌های زبانی با رویکردی شناختی بپردازد.

به این ترتیب، پژوهش حاضر در محدوده‌ی خاصی صورت خواهد پذیرفت. نخست این که صرفاً به بررسی افعال "گذرا" در زبان فارسی توجه خواهد داشت. دوم این که افعال گذرا را در زبان فارسی از منظر "پیش‌نمونگی" بررسی خواهد کرد؛ و در نهایت این که مبنای نظری این بررسی صرفاً آرای زبان‌شناسان "شناختی" خواهد بود. در فصل دوم این پژوهش، آن جا که باید به ملاحظات نظری پرداخته شود، به یک‌یک این اصطلاحات و معرفی آنها پرداخته خواهد شد.

۱-۲. اهمیت پژوهش

در سنت مطالعات دستوری، به ویژه آنچه در دستور سنتی زبان فارسی به چشم می‌خورد، افعال در سه گروه "لازم"، "متعدی" و "ذووجهین" طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی اگرچه مقبول می‌نماید و همواره مبنای مطالعات بعدی قرار گرفته است، اما نارسایی‌های ویژه‌ی خود را دارا است زیرا مشخص نمی‌سازد که پیش‌نمونه‌ی این ساخت چه می‌تواند باشد و اساساً از چه منظری می‌توان به این نکته پرداخت.

هدف از پژوهش حاضر، بررسی پیش‌نمونه‌های فعل گذرا در پیکره مطالعات معنایی است. نگارنده بر این باور است که بر مبنای ویژگی‌های نحوی و معنایی می‌توان یک ساخت پیش‌نمونه